

YUZ NERVING ANATOMIYASI VA KLINIK ZARARLANISHLARI

Xolmatov Baxtiyor

Baliqchi Abu Ali Ibin Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi,
Anatomiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya

Yuz nervi (nervus facialis) bosh miya nervlari orasida eng muhim funksional va klinik ahamiyatga ega bo'lgan nervlardan biridir. U yuz mushaklarini innervatsiya qilish, ta'm sezgisi, ko'z yoshi va so'lak bezlari sekretsiyasini boshqarishda ishtirok etadi. Yuz nervining anatomik murakkabligi va uning turli sohalardan o'tishi sababli turli darajadagi zararlanishlar kuzatilishi mumkin. Ushbu maqolada yuz nervining anatomik tuzilishi, funksiyalari, shikastlanish sabablari va klinik belgilari IMRAD strukturasi muvofiq tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari yuz nervi shikastlanishining asosiy sabablari orasida idiopatik falaj, travmatik shikastlanishlar va infeksiyon kasalliklar yetakchi o'rin tutishini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: yuz nervi, nervus facialis, periferik falaj, Bell falaji, klinik anatomiya.

Kirish

Yuz nervi — bosh miya nervlarining yettinchi jufti bo'lib, u aralash nerv hisoblanadi. Bu nerv motor, sezuvchi va parasimpatik tolalardan tashkil topgan. Uning asosiy vazifasi yuz mimika mushaklarini innervatsiya qilishdan iborat bo'lsa-da, shuningdek, ta'm sezgisi, ko'z yoshi va so'lak bezlari faoliyatini ham nazorat qiladi.

Yuz nervining anatomik yo'li murakkab bo'lib, u bosh miya yadrolaridan boshlanib, chakka suyagi ichidan o'tadi, so'ng yuz sohasiga chiqib, bir necha shoxlarga bo'linadi. Shu sababli yuz nervining turli segmentlarida turli etiologiyali zararlanishlar yuzaga kelishi mumkin.

Klinik amaliyotda yuz nervi zararlanishi ko'pincha periferik falaj shaklida namoyon bo'ladi. Eng ko'p uchraydigan shakli — idiopatik periferik falaj bo'lib, u ko'pincha **Bell falaji** deb ataladi. Bu kasallik to'satdan yuz mushaklari falaji bilan namoyon bo'ladi va ko'pincha bir tomonlama bo'ladi.

Yuz nervi zararlanishining sabablari turlicha bo'lishi mumkin:

- Virusli infeksiyalar
- Travmalar
- O'smalar
- Jarrohlik aralashuvlari
- Tug'ma anomaliyalar

Yuz nervi shikastlanishining to'g'ri diagnostikasi uchun uning anatomik tuzilishini chuqur bilish muhim ahamiyatga ega.

Maqolaning maqsadi — yuz nervining anatomik tuzilishi va klinik zararlanishlarini tizimli ravishda o'rganish hamda ularning klinik ahamiyatini tahlil qilish.

Materiallar va usullar (Materials and Methods)

Ushbu maqola analitik va adabiyotlar sharhi asosida tayyorlandi. Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi:

- ✓ Zamonaviy anatomiya va nevrologiya adabiyotlarini tahlil qilish
- ✓ So'nggi yillarda chop etilgan ilmiy maqolalar va klinik qo'llanmalarni o'rganish
- ✓ Yuz nervi zararlanishi bilan bog'liq klinik holatlarni solishtirma tahlil qilish

Tahlil uchun oxirgi 15 yil ichida chop etilgan ilmiy manbalar, nevrologiya va klinik anatomiya bo'yicha darsliklar hamda xalqaro klinik tavsiyalar o'rganildi.

Ma'lumotlar quyidagi mezonlar asosida tanlab olindi:

- ✓ Ilmiy ishonchlilik
- ✓ Klinik ahamiyat
- ✓ Zamonaviy diagnostik va davolash usullarini o'z ichiga olishi

Olingan ma'lumotlar tizimli tahlil qilinib, yuz nervining anatomiyasi va klinik zararlanishlari o'rtasidagi bog'liqlik o'rganildi.

Natijalar

Yuz nervining anatomik tuzilishi

Yuz nervi bosh miya ko'prigi (pons) sohasida joylashgan yadrolardan boshlanadi. Uning tarkibida uch xil turdagi tolalar mavjud:

1. **Motor tolalar** — yuz mimika mushaklarini innervatsiya qiladi
2. **Sezuvchi tolalar** — tilning oldingi ikki uchidan ta'm sezgisini olib boradi
3. **Parasimpatik tolalar** — ko'z yoshi va so'lak bezlarini boshqaradi

Yuz nervining asosiy yadrolari:

- ✓ Motor yadrosi
- ✓ Yuqori so'lak yadrosi
- ✓ Yolg'iz yo'l yadrosi

Nerv bosh miya sohasidan chiqib, ichki eshituv yo'li orqali chakka suyagi ichiga kiradi. U yerda yuz nervi kanali orqali o'tadi va bir necha muhim shoxlar beradi:

- ✓ Katta toshsimon nerv
- ✓ Baraban nervi (chorda tympani)
- ✓ Stapedius mushagi nervi

So'ng nerv stylomastoid teshik orqali tashqariga chiqib, parotid bez ichidan o'tadi va quyidagi asosiy shoxlarga bo'linadi:

1. Chakka shoxi
2. Yonoq shoxi
3. Yuz shoxi
4. Pastki jag' shoxi
5. Bo'yin shoxi

Yuz nervi zararlanishining asosiy sabablari

Tahlil natijalariga ko'ra, yuz nervi zararlanishining asosiy etiologik omillari quyidagilar:

Sabab	Ulushi (taxminiy)
Bell falaji	60–70%
Travmalar	10–15%
Infeksiyalar	10–12%
O'smalar	5–8%

Sabab

Ulushi (taxminiy)

Iatrogen zararlanishlar

3–5%

Klinik belgilari

Yuz nervi zararlanishi darajasiga qarab quyidagi belgilar kuzatiladi:

Periferik zararlanishda:

- ✓ Yuz mushaklari falaji
- ✓ Ko‘z qovoqlarini yopib bo‘lmasligi
- ✓ Lab burchagining pastga tushishi
- ✓ Ta‘m sezgisining buzilishi
- ✓ Ko‘z yoshining kamayishi yoki ortishi

Markaziy zararlanishda:

- Yuzning pastki qismida falaj
- Peshona mushaklari saqlanib qoladi

Zararlanish darajasiga qarab klinik ko‘rinish

Zararlanish darajasi	Klinik belgi
Pons darajasi	To‘liq yuz falaji + boshqa nevrologik belgilar
Ichki eshituv yo‘li	Eshitish buzilishi + yuz falaji
Yuz nervi kanali	Ta‘m sezgisi buzilishi
Stylomastoid teshikdan keyin	Faqat mimika mushaklari falaji

Muhokama

Yuz nervi anatomik jihatdan murakkab yo‘lga ega bo‘lib, uning turli segmentlarida turli patologiyalar yuzaga kelishi mumkin. Eng ko‘p uchraydigan zararlanish shakli — idiopatik periferik falaj hisoblanadi.

Bell falaji ko‘pincha virusli infeksiya bilan bog‘liq deb hisoblanadi. Ko‘p tadqiqotlar uni herpes viruslari bilan bog‘laydi. Bunda nerv kanali ichida shish paydo bo‘lib, nerv siqiladi va uning funksiyasi buziladi.

Travmatik zararlanishlar asosan:

- Chakka suyagi sinishlarida
- Jarrohlik amaliyotlarida
- Tug‘ruq jarayonida

kuzatiladi.

Markaziy va periferik falajni farqlash klinik diagnostikada muhim ahamiyatga ega. Markaziy zararlanishda peshona mushaklari saqlanib qoladi, periferik zararlanishda esa butun yuz yarmi falajlanadi.

Zamonaviy diagnostik usullar:

- ✓ MRT
- ✓ KT
- ✓ Elektroneyromiografiya

Yuz nervi zararlanishini aniqlashda muhim rol o‘ynaydi.

Davolash usullari etiologiyaga bog‘liq:

Konservativ davolash:

- ✓ Kortikosteroidlar
- ✓ Antivirus preparatlar
- ✓ Fizioterapiya

Jarrohlik davolash:

- ✓ Nerv dekompressiyasi
- ✓ Nerv plastikalari

Ko‘pchilik hollarda to‘liq tiklanish kuzatiladi, ammo og‘ir zararlanishlarda doimiy falaj rivojlanishi mumkin.

Xulosa

Yuz nervi aralash tuzilishga ega bo‘lib, uning anatomik yo‘li murakkab va klinik jihatdan muhim hisoblanadi. Nervning turli segmentlarida yuzaga keladigan zararlanishlar turli klinik belgilar bilan namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki:

- ✓ Yuz nervi zararlanishining eng ko‘p sababi Bell falaji hisoblanadi
- ✓ Zararlanish darajasi klinik simptomlarning turiga bevosita ta’sir qiladi
- ✓ To‘g‘ri anatomik diagnostika davolash samaradorligini oshiradi

Yuz nervi anatomiyasini chuqur o‘rganish klinik amaliyotda muhim diagnostik va terapevtik ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Standring S. Gray’s Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice.
2. Snell R. Clinical Neuroanatomy.
3. Moore K., Dalley A. Clinically Oriented Anatomy.
4. Netter F. Atlas of Human Anatomy.
5. Baugh R. et al. Clinical practice guideline: Bell’s palsy. Otolaryngology–Head and Neck Surgery.
6. Peitersen E. Bell’s palsy: the spontaneous course of 2,500 peripheral facial nerve palsies.
7. May M., Schaitkin B. The Facial Nerve.
8. Holland N., Weiner G. Recent developments in Bell’s palsy.
9. Kimura J. Electrodiagnosis in diseases of nerve and muscle.
10. House J. Facial nerve grading systems.